

АНОТАЦІЯ

З метою консолідації української нації і збереження національної ідентичності закордонних українців важливо здійснювати послідовну державну політику у сфері співпраці із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями, що сприятиме більшому залученню української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, а також зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю материнською державою, розвитку української культури та мови, розвитку культурних, соціальних, економічних та інших взаємозв'язків України із країнами проживання закордонних українців.

Обґрунтовано, що права закордонних українців є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи прав людини в Україні. Забезпечення належної реалізації та захисту прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є гарантією забезпечення специфічного правового зв'язку закордонних українців з Україною як їх материнською державою, а також для єдності українців, незалежно від їх місця проживання.

Визначено, що основними перспективами розвитку прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є: подальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і із громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

Встановлено, що у рамках зовнішньої політики України важливе значення має діяльність щодо забезпечення реалізації національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх

прав як національних меншин в інших державах. Важливе значення для зміцнення взаємозв'язків закордонних українців із Україною як їх материнською державою, має реалізація благодійних проектів та гуманітарних ініціатив неурядових організацій закордонних українців на території України.

Ключові слова: права людини, закордонні українці, права закордонних українців, конституційно-правовий статус закордонних українців, поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», статус закордонного українця, посвідчення закордонного українця.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ПЕРЕДМОВА	7
ГЛАВА 1.	
Засади конституційно-правового статусу закордонних українців	9
1.1. Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців	9
1.2. Поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» та його ознаки	45
1.3. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців	66
Висновки до Глави 1	90
ГЛАВА 2.	
Статус закордонного українця	93
2.1. Порядок надання та припинення статусу закордонного українця	93
2.2. Національна комісія з питань закордонних українців як уповноважений орган публічної влади з питань закордонних українців	108
Висновки до Глави 2	115

ГЛАВА 3.	
Права закордонних українців за законодавством України . . .	118
3.1. Права закордонних українців за законодавством України	118
3.2. Порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України	133
3.3. Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України	143
Висновки до Глави 3.	172
ПІСЛЯМОВА	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178

ПЕРЕДМОВА

У процесі розбудови України, як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики конституційно-правового статусу закордонних українців. З метою консолідації української нації і збереження національної ідентичності закордонних українців важливо здійснювати послідовну державну політику у сфері співпраці із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями, що сприятиме більшому залученню української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, а також зміцнення зв'язків закордонних українців із своєю материнською державою, розвитку української культури та мови, розвиток культурних, соціальних, економічних та інших взаємозв'язків України із країнами проживання закордонних українців.

Протягом останніх років Україна активізувала співпрацю із закордонними українцями та їх організаціями, більш активно використовується потенціал діаспори для підтримки зовнішньої політики України, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, проведення сучасних реформ, подальшого утвердження України, як демократичної і правової держави, підтримки Збройних сил України та добровольців в АТО, боротьби з інформаційною антиукраїнською пропагандою в окремих зарубіжних країнах та на міжнародному рівні.

Проблематика конституційно-правового статусу закордонних українців в Україні була досліджена у роботах окремих вчених, зокрема: М. Алмаші, О. Бикова, Ю. Бисаги, Д. Белова, В. Гвоздецького,

О. Захарчука, А. Колодія, О. Копиленка, О. Котюка, Л. Лабенської, Я. Лазура, І. Лиски, Г. Москаля, О. Олійника, В. Погорілка, А. Попка, С. Рогульського, О. Совгирі, С. Стеценка, О. Фрицького, Ю. Шемшученка, Н. Шукліної. Однак, разом з тим, ще чимало питань у цій сфері залишаються невирішеними. До них, зокрема, належать: проблематика нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців; припинення статусу закордонного українця; порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

ГЛАВА 1

Засади конституційно-правового статусу закордонних українців

1.1. Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців

Проблематика еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців набуває важливого значення, враховуючи міграційні процеси, глобалізацію, потребу ефективного захисту прав та законних інтересів закордонних українців, а також збереження їх мовної та культурної ідентичності, співпраці України із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями.

Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців відбувається протягом тривалого часу і вже пройшла різні етапи.

У рамках еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців можна виокремити наступні етапи:

1. Етап з часів Київської Русі до 1917 року.
2. Етап часів української національно-визвольної боротьби 1917–1922 рр.
3. Етап часів Радянської України.
4. Етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року.

5. Новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року, після прийняття Закону України «Про закордонних українців».

Нижче розглянемо кожен із вищезгаданих етапів еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців більш детально.

1. Етап з часів Київської Русі до 1917 року він пов'язаний із заснуванням Київської Русі як давньоруської держави, яка стала основою для формування української нації. Процес формування української нації та української національної ідентичності відбувався протягом цього етапу.

Одним із прикладів розширення Київської Русі стало заснування Тмутороканського князівства на сучасному Таманському півострові – найменування «заморського володіння» Київської Русі з центром у місті Тмуторокань. Існувало у X–XI ст. і займало частину сучасного Таманського півострова на Кубані, який у минулому становив групу островів, утворених рукавами Кубанської дельти. Тмутороканське князівство вже існувало за князювання Володимира Святославича, який згідно з «Повістю временних літ» посадив 988 року в Тмуторокані свого сина Мстислава Володимировича. Останнім руським князем Тмуторокані був Олег Святославич. У зв'язку з міжусобною боротьбою князів за нього і посиленням тиску половців воно втратило зв'язок з іншими українськими землями. Після 1094 року Тмуторокань зникає зі сторінок руських літописів; ймовірно, вона перейшла під владу візантійського імператора Олексія I Комніна [1]. Відомості щодо правового становища руських надалі у Тмуторокані нині не збереглися.

Отже, Київська Русь стала початковим етапом для процесу формування української державності. Із її занепадом та занепадом Галицько-Волинського князівства українська державність припинилася і українці стали національною меншиною на своїх історичних землях у складі різних держав.

Найкраще становище українців було у складі Литовсько-Руської держави. Руська мова стала державною у Литовському князівстві. В основі

Литовських статутів – кодексів середньовічного права Великого князівства Литовського – лежали звичаєві та писані норми давньоруського права, тобто «Руської правди» та звичаєвого права доби Київської Русі. У Литовській державі у період з XIV і до XVI ст. коли руські (білоруські та українські) землі увійшли до Литовської держави і склали близько дев'яноста відсотків території останньої, тут панувало звичаєве руське право, норми якого застосовувались не тільки в етнографічних білоруських та українських областях, а й у самій Литві [2, с. 143–144].

Негативом для української нації було те що протягом тривалого часу більшість держав, до складу яких в різні роки даного етапу входили українські землі, проводили політику дискримінації та асиміляції українців, зокрема, царська Росія, в якій було прийнято, навіть, такі дискримінаційні антиукраїнські акти як Валуєвський циркуляр та Емський указ у 19 ст. Валуєвський циркуляр від 30 (18 – за старим стилем) липня 1863 року – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялась публікація релігійних, навчальних і освітніх книг, однак дозволялась публікація художньої літератури. Мотивом до видання циркуляру стали підозри царської влади, що публікації книг українською мовою стимулюють зростання сепаратистських, пропольських та антицарських настроїв. Дію Валуєвського циркуляру було закріплено і розширено шляхом видання імператором Олександром II Емського указу 1876 року, згідно з яким видання творів українською мовою заборонялося практично повністю[3].

Видатний син українського народу Т. Шевченко з приводу царського гніту, України та українців, зокрема, писав: «Як понесе з України у синєє море кров ворожу... отойді я і лани і гори – все покину, і долину до самого Бога. Молитися... а до того я не знаю Бога. Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте. І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, не забудьте пом'янути незлим тихим словом» («Заповіт»). «Схаменіться, недо-